

Türküstan

www.turkustan.az

Aydın Qasımlı

Filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru

Bizim yazar

Səlcuqlu Türkləri Türk-İslam tarixinə dörd böyük İmperator (Toğrul Bey, Alp Arslan, Məlikşah və Sultan Səncər) bəxş etmişlər ki, bunlardan biri də dünya tarixində dönüş yaradan, sağlığında belə "Cahan Sultanı", "Fatehler Atası", "Adil Sultan" adlandırılan, "Malazqirt qəhrəmanı" Alp Arslandır.

Əmisi Sultan Toğrul Bey öldüyü zaman (1063) Alp Arslan 34 yaşında idi. Bir sıra meydan müharibələrində qələbə qazanan Alp Arslan çox şöhrətli bir komandan olaraq tanınırdı. Xorasan kəmi Səlcuqlu Türk İmperatorluğunun ən mühüm əyalətinin başında duran Alp Arslanı atası Çağrı Bey öldükəndən sonra əmisi Sultan Toğrul Bey onu Atasının yerinə "Əmir" təyin etmişdi.

Böyük Səlcuqlu İmperatorluğunun yaradıcısı Sultan Toğrul Beyin övladı olmadığından o, qardaşı Çağrı Beyin oğlu Süleymanı vəliəhd təyin etmişdi. Lakin bu böyük İmperatorluğu zəif qardaşı olan Süleyman idarə edə bilmədiyindən Alp Arslan əmisi Sultan Toğrul Beyin ölümündən 7 ay 20 gün sonra, 27 aprel 1064-cü ildə taxta çıxmışdı. Bu 7 ay 20 gün müddətində Alp Arslan Şahzadə Süleymanın taxt-tac üzərindəki haqlarını bərtərəf etdikdən sonra bu iddiada bulunan atası Çağrı Beyin əmisi, Qəznəli Sultan Mahmud tərəfindən aldadılaraq əsir götürüb Hindistana sürgün edilən və orada 7 il əsir saxlanıldıqdan sonra Qalınca qalasında 1032-ci ildə ölənlər Arslan Yabqunun oğlu Məlik Qutalmışın üzərinə yürülmüşdü. Döyüş əsnasında məğlub duruma düşərək qaçarkən atı bürümüş və özü ölmüş, Qutalmış məğlub edən Alp Arslan Qutalmışın qardaşı Rəsul Təkini də əsir aldıqdan sonra 27 aprel 1064-cü ildə Səlcuqlu Sultanı elan edilmişdi. Mərvdə vali ikən vəziri olmuş Nizamül mülk hükmət başına gətirən Alp Arslan dövlət məqamlarında dəyişiklik aparmış və öz fəthlərinə davam etmişdi.

Alp Arslan Səlcuqlu taxtına çıxdıqdan sonra 1064-cü ildə ölənlər atası Çağrı Beyin əmisi, Səlcuq Beyin üçüncü oğlu, Doğu Xorasan və Sistanın ümumi valisi Musa Yabqunun "Yabqu" ünvanını ləğv etmişdi.

1064-cü ilin yazında Azərbaycana doğru hərəkət edən Alp Arslan kiçik Lori Krallığını itaət altına aldıqdan sonra Gürcüstana daxil olarkən yanında olan oğlu Məlikşah ilə vəziri Nizamülmülk də Araz çayı boyunca Gürməli Çuxurunu və kilsələri ilə məşhur Məryəmnin qalasını və ətrafını fəth etmişdilər. Oğlunun başarisindən çox məmnun olan Alp Arslan on-

ları da yanına alaraq Sepid şəhərini hücumla ələ keçirib Baqrat xanədanının paytaxtı olan, Bizansa bağlı və Bizanslılar tərəfindən müdafiə edilən, hasarları ilə məşhur Ani şəhərinə hücum edərək 16 mart 1064-cü ildə oranı almış, sonra Alp Arslan

Alp Arslan 1065-ci ildə Qafqazları və Xəzər sahillərini dolaşaraq Mançışlaq yarmadasına varıb burada müsəlman olmayan Türklərlə birləşib ətrafa axınlar yapan Türkmən, Qıpçaq və Cazıqlara qarşı hücum edərək onların 30 minlik ordusunu dağıtmış, Qıpçaqları buradan uzaqlaşdırmışdı. Alp Arslan Cənddə dəfn edilən babası Səlcuq Beyin məzarını ziyarət etdikdən sonra 1066-cı ilin may ayında Gürgənc üzərindən Mərvə dönmüşdü.

Bu ilk Türküstan səfəri ilə nəslinin vətəni olan Məvəraün-nəhrə qonşu olan əraziləri də Səlcuqlu Sultanlığına qatan Alp Arslan, Nişabur yaxınlığındakı Radqana gələrək burada oğlu Məlikşahın vəliəhdlik törənini yapdırmış, 1066-cı ilin iyul ayında Nişabura gəlmişdi.

Bizans sərhəddinə gələcəyini bildirərək Bizansa qarşı mübarizə aparan qərb ordusuna böyük ölçüdə hərbi qüvvə göndərmişdi.

"Sultan Alp Arslan Azərbaycandakı vassalları olan dövlətlərin daxili müstəqilliyinə son qoymaq məqsədilə 1067-ci ilin payızında Arana səfər etmiş, 1068-ci ildə Araz çayını keçərək Gürcüstana varmış, bir müddət Tiflisdə qaldıqdan sonra 1069-cu ilin yanvarında Gəncəyə gəlmişdi. Gəncədə Şəddadi hakimi Fəzl qala qapılarının açarlarını Alp Arslana təqdim etmiş, Sultana xeyli miqdarda qiymətli hədiyyələr vermişdi."

Şirvanşah Fəriburz da Gəncəyə, Alp Arslanın hüzuruna gələrək ona itaət edəcəyini bildirmişdi (Seçmələr bizimdir-A.M. Bax: Azərbaycan tarixi, I cild,

savşmalı olmuşdu.Öz gücünə arxayın olan Bizans İmperatori Romanos Diogenis Alp Arslanın sülh təklifini rədd etmiş və yalnız Anadolunu deyil,İslam ölkələrini də zəbt edəcəyini, camiləri kilsəyə çevirəcəyini söyləmiş, Alp Arslanın harada təslim olacağını sormuş, ordusunun İsfahan və ya Həmadanda qışlayacağını elçiyə bildirmişdi.Bu kobud ultimatumu cavab olaraq Alp Arslanın elçisi "Heyvanlarınız oralarada qışlaya bilər, amma sizin harada qışlayacağınızı deyə bilmərəm" tərzində kəskin və mənalı bir cavab vermişdi.Beləliklə, Alp Arslan 26 avqust 1071-ci ildə Buxaralı imam Əbu Cəfər Məhəmmədin: "Ey Sultanım! Sən Allahın başqa dinlərə zəfər vəd elədiyi İslamiyyət uğrunda cihad edirsən,.Bütün müsəlmanlar minbərlərdə sənə

Malazgirt fatehi – Böyük Səlcuqlu xaqanı Sultan Alparslan

Z.M.Bünyadovun və Y.B.Yusifovun redaktəsile, Bakı 1994, səh 291) Bir müddət Gəncədə qaldıqdan sonra Qarsa gələn Alp Arslan axıncılarını Trabzon ətrafına yollamışdı.

1070-ci ilin yayında güney doğuya doğru irəliləyən Alp Arslan bir müddət sox bəyəndiyi Amid (Diyarbəkir) şəhərində qaldıqdan sonra Hələbə gəlmiş, buranı da Səlcuqlu Türk İmperatorluğuna bağladıqdan sonra Fərat və Dəclə çaylarını keçərək Diyarbəkir-Bitlis yolu ilə Əhlətə varmışdı. Alp Arslan Fərat çayını keçərək yanındakı imamı Buxaralı qazı Əbu Cəfər Məhəmməd: "Sultanım! Nəmətlərindən dolayı Allaha həmd edirəm. Məmlüklər (Suriya və Misir Türk Məmlükləri nəzərdə tutulur-A.M.) istisna olmaqla bu çayı nə qədim zamanlarda və nə də İslam dövründə bir Türk hökmdarı keçməmişdi, ilk dəfə olaraq Siz keçirsiniz"-demiş, Alp Arslan da bəy və komandanlarını toplayaraq imama bu sözləri təkrarlatmış və Tanrıya şükr edərək Fatimələri Suriyadan çəkilməyə məcbur etmiş və bundan sonra artıq Məkkə əmiri Fətimə xəlifəsi yerinə xütbəni Türk sultanı Alp Arslan və Abbasi xəlifəsi adına oxumuşdu.(İqtibas Prof.Dr.Osman Turanın "Türk Cihan hakimiyyəti məfkuresi tarixi" adlı əsərindən götürülmüşdür.Bax:göstərilən əsər, səh.191).

dua eylədiyi Cuma günü savşa başla. Mən Tanrının zəfəri sənə adına yazdığına inanıram" müjdəsinə əməl edərək əsgərlərini toplamış, atından enərək səcdə etmiş və: "Ya Rəbbim! Səni özümə vəkil edir, əzəmətin qarşısında üzümü yerə sürtür, Sənə uğrunda savaşıram.Ey Tanrım, niyyətəm təmizdir,mənə yardım et.Sözlərimdə yalan varsa,məni məhv et"- demiş, sonra da üzünü əsgərlərinə tutaraq : "Burada Allahdan başqa bir sultan yoxdur.Əmr və tale onun əlindədir.Ona görə də mənimlə birlikdə savaşımaqdan və ya məndən ayrılmaqda sərbəstsiniz" demişdir.Əsgərləri bir ağızdan: "Əsla əmrindən çıxmayacağıq" deyincə Sultan Alp Arslan ağ geyinərək qədim Türk törasinə görə atının quyruğunu özünə bağlamış və son müraciətini edərək "Ey əsgərlərim! Əgər şəhid olarsam, bu bəyaz geyimim kəfərim olsun. Məni şəhid olduğum yerdə dəfn edin.O zaman ruhum göylərə çıxacaqdır.Məndən sonra oğlum Məlikşahı taxta çıxarınız və ona bağlı qalınız.Zəfər qazanarsaq, istiqbal bizimdir."- deyərək tarixdə məşhur Malazqirt meydan müharibəsinə başlamışdı.

Savaş əsnasında Bizanslıların Balkanlardan gətirdiyi Şamani Oğuz və Peceneqlərdən təşkil etdikləri süvari ordu dəstələri irqdaşları olan Səlcuqlular tərəfinə keçmiş, şaşqınlıq içərisində qa-

1064-cü ilin yazında Azərbaycana doğru hərəkət edən Alp Arslan kiçik Lori Krallığını itaət altına aldıqdan sonra Gürcüstana daxil olarkən yanında olan oğlu Məlikşah ilə vəziri Nizamülmülk də Araz çayı boyunca Gürməli Çuxurunu və kilsələri ilə məşhur Məryəmnin qalasını və ətrafını fəth etmişdilər. Oğlunun başarisindən çox məmnun olan Alp Arslan onları da yanına alaraq Sepid şəhərini hücumla ələ keçirib Baqrat xanədanının paytaxtı olan, Bizansa bağlı və Bizanslılar tərəfindən müdafiə edilən, hasarları ilə məşhur Ani şəhərinə hücum edərək 16 mart 1064-cü ildə oranı almış, sonra Alp Arslanın təbəəliyini qəbul edən şəhərin prensi Qadiklə birgə Qarsa daxil olmuşdu...

1067-ci ildə Kirman mülki Kavurdun üsyanını yatırdan Alp Arslan Kirdmandan Şiraza doğru hərəkət edərək İstəxr qalasını özünə tabe etmişdi. Beləliklə, 1067-ci ildə Xarəzmə gələn Alp Arslan Aral gölünün quzey və doğusunu dolaşaraq qədim Oğuz ellərini tamamilə Böyük Səlcuqlu Xaqanlığına bağlamış, yaxınlarda

Sultan Alp Arslan Suriya səfərindən sonra Anadoluya yerləşən və Bizanslılar tərəfindən təzyiqlərə məruz qalan Türkmənləri müdafiə etmək və İslamın bu qədim rəqibi ilə hesablaşmaq üçün Fatimələrə qarşı yürüşünü təxirə salaraq Anadoluya dönməyə məcbur olmuş,200 minlik böyük bir bizans ordusu ilə az bir ordu ilə

lan Bizans ordusu dağılmış, Alp Arslan tarixi zəfər qazanmışdır.Tarixin bu böyük zəfəri ilə Alp Arslan Türk, İslam və hətta dünya tarixində nəticələri çox böyük olan bir dönüş nöqtəsinin qəhrəmanı olmuş, Bizans İmperatori Romanos Diogenisi əsir almışdı.

(ardı gələn sayımızda)